

ERDÂFU'N-NEBÎ (HZ. PEYGAMBER'İN BİNEĞİNE ALDIĞI SAHÂBÎLER) VE HADİS RİVAYETİNE KATKILARI

Nihat YATKIN (*)

Özet

Kendisinden sonra nebî gelmeyecek olan, Allah'ın şanlı elçisi Hz. Muhammed'in yaşam tarzı diyebileceğimiz sünneti, evrensel davranış modelleri ihtiva etmesi nedeniyle, çok yönlü olarak araştırılmaya namzettir. Bilinçli ve maksatlı olarak uyguladığı 'terkiye (bineğe) alma' sünnetinin de, ilk bakışta sıradan gibi gelse de araştırılmaya değer bir uygulama olduğunu düşünüyoruz.

Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in 'terkiye alma' sünnetinin serüveni araştırılarak, arka planı, sıradan bir şey olup olmadığı, terkisine aldığı şahsiyetler ve hadis rivayetine olan katkılarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ridf, redif, terkiye/bineğe alma, sünnet, sahâbî.

Erdâfu'n Nebî (the Followers that the Prophet Mohammed takes on his horseback) and its Contributions to deeds and Sayings of Mohammed

Abstract

The prophet Mohammed, after whom no Prophet will succeed, God's glorious representative, and the sunne of him that can be called as his life-style are worth searching in a multidimensional way since it contains universal behavior models. We think that his sunne of taking someone on his horseback that he carried out consciously and intentionally is worth searching.

In this study, by searching the Prophet Mohammed's sunne of taking the Sahabis on his horseback, its background, whether it is an ordinary deed or not, the contributions of Sahabis that Mohammed took on his horseback and its contributions to deeds and sayings of the Prophet Mohammed will be searched.

Key Words: Redif (the Followers who are taken on Mohammad's horseback), taking one on the horseback, sunna and sahabis.

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
(e-posta: nyatkin@hotmail.com)

Giriş

İnsanlar için '*en güzel örnek*'¹ olan Hz. Peygamber'in yaşam tarzı, hâlâ tazeliğini korumakta olup, araştırılması gereken birçok yönünün bulunduğu gerçeği dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Eğer'in arka tarafı manasına gelen '*terki*'² ve buradan hareketle '*terkiye alma*'³ uygulamasının da, Hz. Peygamber'in araştırılması gereken önemli sünnetlerinden biri olduğu, konuyla ilgili rivayetlerden anlaşılmaktadır.

'*R-d-f*' kökünden isim olan '*er-ridf*' bir şeye tabi olan⁴ anlamına gelmektedir. Bir şey başka bir şeye tabi oluyorsa o, onun '*ridfî*'dir. '*Terâdiuf*' de bu anlamda ard arda gelen⁵ demektir. '*R-d-f*', fiil olarak '*terkiye binme*' manasında; '*radife*'-*racule*' denildiğinde '*(adamın bineğinin) arkasına bindi*' anlamına gelmektedir. '*Rediftu fulanen*' demek, ona '*ridf/redif*' oldum⁶ anlamınadır. '*Ridf*', '*redif*' ve '*mürtedif*' aynı anlamda, ismi fail olarak bineğin arkasına binen demektir⁷. '*Redif*'in çoğulu '*ridâf*'⁸ur⁸. Aynı anlama gelen '*ridf*'in çoğulu da '*erdâf*'⁹ur. Dilimizde de '*redif*', daha sonra, arkadan gelen⁹ anlamına geldiği gibi, aynı zamanda ismi fail olarak terkiye (hayvanda birinin arkasına) binen¹⁰ manasında da kullanılmaktadır.

'*R-d-f*' kökü Kur'an'da üç yerde geçmekte olup en-Neml, 27/72 âyetinde '*radife*' fiil olarak, '*ansızın başa gelmek*', '*yakin olmak*'; en-Nâzi'ât, 79/7 âyetinde '*er-râdife*', birinci üfleme için hemen takip ettiği için '*ikinci (üfleme)*'; el-Enfâl, 8/9âyetinde ise '*murdi-fîn*', '*peş peşe, birbirini takip eden*'¹¹ anlamında kullanılmıştır.

A. Erdâfu'n-Nebî

1. Redîf Alma Sebepleri

Ahkâmı öğretmek

Hz. Peygamber'in redîf alması ile ilgili rivayetlere bakıldığında, bilinçli olarak bazı maksatların gözetildiği anlaşılmaktadır. Zira O, çok mühim buldukları seferlerde ve gazvelerde ashâbın zeki, hafızası kuvvetli olanlarından bir genci devesinin arkasına bindirdi¹² ki, o genç, cereyan edecek vaka ve hadiseler hakkındaki beyanatlarını en güzel şekilde muhafaza etsin ve daha sonra ümmete nakletsin¹³. Bu yüzden olacak ki, meselâ Hz.

1) Ahzâb, 33/21.

2) Doğan, D. Mehmet, *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yay., İstanbul 1994, s. 762; Fidan, Ahmet ve ark., *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB Yay., Ankara 1996, IV, 2853; Erüz, A. Salih-Aksakal, Kahraman, *Türkçe Sözlük*, Şamil Yay., İstanbul 1984, s. 924.

3) Fidan, IV, 2853.

4) İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Camâluddîn b. Muhammed b. Mukerrem el-İfrîkî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1990/1410, IX, 114.

5) İbn Manzûr, ay.

6) İbn Manzûr, IX, 115.

7) el-Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmûsu'l-Muhîd*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1993/1413, s. 1049.

8) İbn Manzûr, IX, 116.

9) Doğan, s. 658; Fidan, III, 2357.

10) Erüz, s. 803.

11) Bkz., İbn Manzûr, IX, 115.

12) Miras, Kâmil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, DİB Yay., Ankara 1974, VI, 74; İbn Mende, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb, *Kitabun fîhi Ma'rifetu Esâmî Erdâfi'n-Nebî*, Nşr., Yahyâ Muhtar Gazzâvî, Muessesetu'r-Reyyân, Beyrut 1990/1410, s. 11.

Peygamber, yegâne haccı olan Vedâ Haccı'nda, haccın menâsikinin bütün ayrıntılarıyla bilinmesi için, yanından redif eksik etmemiştir. Bunun sonucu olarak haccın menâsikine dair hadisler, birçok tarikten gelmiş bulunmaktadır¹⁴. Misal olarak şu rivayetler verilebilir:

Abdurrahmân b. Ya'mer anlatıyor: "*Arafat'ta iken Nebî'nin yanına vardım. O esnada Necd ehlin'den bir grup geldi. Bir adama söylediler, Nebî'ye, 'Hacc nasıl' diye sordu. Resûlullah da birine şöyle söylemesini emretti: 'Hacc, Arafat'tır. Her kim cem' (Müzdelife) gecesini sabah namazından önce gelirse haccı tamam olur. Minâ günleri üçtür. Her kim iki günde acele ederse ona bir günah yoktur. Kim tehir ederse ona günah yoktur.'* Râvî diyor ki, sonra (Resûlullah) bir adamı terkesine aldı, adam bu şekilde seslenmeye başladı."¹⁵

İbn Abbâs rivayet ediyor: "*Usâme b. Zeyd Arafat'dan Müzdelife'ye kadar Resûlullah'ın redifi idi. Sonra Resûlullah Müzdelife'den Minâ'ya gelinceye kadar da Fazl b. Abbâs'ı irdâf edinmişti. Bunların her ikisi de Nebî'nin Cemratü'l-Akabe'yi remyedene kadar telbiyeye devam ettiğini haber vermişlerdir.*"¹⁶

Bu rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'in redif almasının nedeni, hacla ilgili ayrıntıların insanlara duyurulması ve uygulamalarının aktarılmasıdır. Dolayısıyla bunlar, o günün şartlarında insanlarla iletişim kurma ve dini tebliğ etme tekniklerinden kabul edilebilir.

Yolcuya yardımcı olmak

Şüphe yok ki, Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi meziyetlerinden başta geleni, Hz. Hatice'nin de ilk vahiy geldiğinde dile getirdiği üzere; zayıflara, yoksullara, yetimlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmektir¹⁷. Bunun bir uzantısı olarak Hz. Peygamber'in redif almasında gözetilen önemli bir maksat, seyr esnasında geride kalarak, (kafileyeye kavuşturmak için) zayıf hayvanı sevk etmek, üzerindeki terkesine almak ve onlara dua etmek olmuştur¹⁸.

Çocukların gönlünü almak

Diğer taraftan Hz. Peygamber'in çocuklara olan sevgi ve ilgisi bilinen bir husustur. Çocuklara olan sevgisini kucaklamak ve öpmek¹⁹, başını okşamak²⁰ ve bineğine almak

13) Miras, VI, 74.

14) Miras, VI, 74-75.

15) Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Dâru'l-Hadis, Beyrut 1973/1393, Menâsik, 69; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *el-Câmiu's-Sahih-Sunenu'l-Tirmizî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1987/1408, Hacc, 57; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sunenu İbn Mâce*, Nşr., Muhammed Fuad Abdalbaki, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1975/1395, Menâsik, 57.

16) Miras, VI, 74; el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhârî*, Nşr., Mustafa Dîbu'l-Buğâ, Dâru İbn Kesîr, Dimaşk 1993/1414, Hacc, 92; Muslim, Ebu'l-Hüseyn İbnu'l-Haccâc, *Sahihu Muslim*, Nşr., Muhammed Fuad Abdalbaki, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1972, Hacc, 279, 281, 282; ed-Dârimî, Abdullah b. Abdîarrahmân, *Sunenu'd-Dârimî*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1407, Menâsik, 52; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, Nşr., Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Hadis, Kahire 1995/1416, V, 199-200, 202, 206 (XVI,80-81, 86-87, 97-98):

17) Bkz., Es'ad, Mahmud, *İslâm Tarihi*, Sadeleştirenler, Ahmed Lütfî Kazancı-Osman Kazancı, Marifet Yay., İstanbul 1983, s. 402-403.

18) *Ebû Dâvûd*, Cihâd, 103; İbn Mende, s. 34, 35, 36.

19) İlgili rivayetlerin bir kısmı için bkz., *el-Buhârî*, Fezâilu's-Sahâbe, 22, Edeb, 22; *et-Tirmizî*, Menâkib, 31, Birr, 11; *İbn Mâce*, Edeb, 3.

20) Bkz., el-Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, Nşr., Muhammed Fuad Abdalbaki, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1989/1409, s. 134, 221; a.m.f., *Sahih*, Ahkâm, 46; *Muslim*, Fezâil, 80; *Ahmed b. Hanbel*, IV, 35 (XIII, 6).

suretiyle izhar ederdi²¹. Nevevî, çocukların bineğe alınarak onlara hoş muamele yapılmasını sünnet olarak değerlendirmektedir²². Hz. Peygamber'in çocukları bineğine alması ile ilgili rivayetlerden bir kısmı şu şekildedir:

Abdullah b. Cafer anlatıyor: *Resûlullah bir seferden döndüğünde, Ehl-i Beyt'inin çocukları tarafından karşılanırdı. Bir gün seferden dönerken beni herkesten önce karşılamaya götürdüler. O da beni önüne aldı. Sonra Fatıma'nın oğullarından biri getirildi, onu da arkasına aldı. Bu şekilde Medine'ye hayvanın üzerinde üç kişi olarak götürüldük*²³.

Cafer b. Hâlid'in babası Abdullah b. Cafer'den rivayet ediyor: *"O gün beni, Abbâs'ın oğulları Kusem'le Ubeydullah'ı görseydiniz! Henüz çocuktuk ve oyun oynuyorduk. O esnada Nebî bineği üzerinde çıkageldi. 'Şunu bana kaldırın' dedi ve beni önüne aldı. Sonra Kusem için; 'Şunu bana kaldırın' dedi ve onu da arkasına aldı. Halbuki Abbâs, Ubeydullah'ı daha çok severdi. Buna rağmen Kusem'i bineğine alıp, Ubeydullah'ı bırakmaktan çekinmedi. Sonra başımı üç defa okşadı ve her okşayışında; 'Allahım! Cafer'in neslini oğlu (Abdullah) ile devam ettir' dedi. Ravî diyor ki, 'Kusem'e ne oldu' diye Abdullah'a sorduğumda, 'Şehid oldu' dedi. Bunun üzerine dedim ki, 'Hayrı en iyi bilen Allah'tır, hayrı en iyi bilen Resûludür.' Abdullah da 'evet' karşılığını verdi."*²⁴

Yukarıdaki rivayette dikkat çeken bir husus, Abdullah b. Cafer'in; *"O gün beni, Abbâs'ın oğulları Kusem ve Ubeydullah'ı görseydiniz!"* diyerek olayı imrendirerek anlatmasıdır. Burada Abdullah, Hz. Peygamber'in onları bineğine almasını, kendileri açısından bir ayrıcalık olarak algılamıştır.

İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s) Mekke'ye geldiğinde onu Haşimoğulları'ndan iki küçük çocuk karşıladı. Çocuklardan biri önüne, diğeri de arkasına bindi²⁵.

2. "Ridfu'n-Nebî" Vasıflandırması Üzerine

Hz. Peygamber'i baş gözü ile görmenin ve hatta O'nun ashâbından sayılmak için bir ân dahi olsa O'nu görmenin önemli bir ayrıcalık sayılmasının²⁶ yanında fizikî yakınlık da, ashâb için bir üstünlük vesilesi olmuştur. Hz. Peygamber'in redifi olduğundan bahsederken Muaz b. Cebel, *"Benimle O'nun arasında semerin kaşısı dışında bir şey yok-*

21) Geniş bilgi için bkz., Canan, İbrahim, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, Türdav Yay., İstanbul 1982, s. 148 vd.

22) en-Nevevî, Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Sahîhu Muslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût, tsz., XV, 197.

23) Muslim, *Fezâilu's-Sahâbe*, 66, 67.

24) Ahmed b. Hanbel, I, 205 (II, 371-372); el-Askalânî, Ahmed b. Alî b. Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Ceyl, Beyrût 1412, V, 420; İbn Mende, a.g.e., s. 29 (Burada hadis muhtasar verilmiş).

25) en-Nesâî, Ebû Abdîrahman Ahmed b. Şuayb, *Sunenu'n-Nesâî*, Beyrût, tsz., Menâsikü'l-Hacc, 121.

26) el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-Hatîb, *Kitâbu'l-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1988/1409, s. 51; İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdîrahmân, *Ulûmu'l-Hadîs*, Nşr., Nureddîn İtr, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1986/1406, s. 293; es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût 1993/1414, II, 186; Daha fazla bilgi için bkz., Okıç, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, AÜİF Yay., İstanbul 1959, s. 23 vd.; Aşık, Nevzat, *Sahâbe ve Hadîs Rivayeti (Tahammül, Nakil ve Tenkîdleri)*, Akyol Neşriyat, İzmir 1981, s. 15 vd.; Bakan, Tevhî, *Ashâbın Adaleti*, (Basılmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum 1993, s. 2 vd.

tu."²⁷ demek suretiyle, aralarında başka birinin olmadığı ve Hz. Peygamber'e fizikî yakınlığın önemine işaret etmektedir. Sahabî biyografilerinde, onların faziletlerinden söz edilirken, 'Nebî (s.a.s.)'nin redîfi' olduğu, özellikle belirtilmektedir. Mesela, Vedâ hacında Müzdelife'den Mina'ya kadar Resûlullah'ın devesinin terkisinde gittiği için Fazl b. Abbâs'a 'Ridfu Resûlillah' denilmiş ve o günden sonra bu lakabla tanınmıştır²⁸. Şüphesiz bunun başka örnekleri de vardır. Meselâ Havvât b. Cübeyr'in; "Resûlullah'la birlikte Bedr'e katıldı. Bedir'deki ganimetten ona pay verildi. Bedr'e çıktığı gün Nebî'nin redîfi olmuştu."²⁹ tanımlaması buna örnek gösterilebilir. Yine Seleme b. Amr el-Ekva'nın; "Nebî (s.a.s.), beni defalarca terkisine aldı. Defalarca başımı okşadı. Benim ve zürriyetim için, elimin parmakları sayısınca mağfîret diledi."³⁰ ifadesi de bir başka örnektir.

Ebû Zur'a er-Râzî, Sâbit b. ed-Dahhâk el-Ensârî'den bahsederken şöyle der; "O, Sufye ehlindedir. Ağaç altında biat edenlerdendir. İbnu'z-Zübeyr fitnesinde vefat etmiştir. Ve o, Hendek günü Resûlullah'ın redîfi idi..."³¹ Şu olayda ise, Hz. Peygamber'in redîfi olmanın fazilet nedeni olduğu açıkça görülmektedir. Enes b. Mâlik anlatıyor: "Medîne Mescidinde, aralarında Hz. Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Ali'nin de bulunduğu Ashâb-ı Resûl, Ensâr'dan bir adamın durumu hakkında istişare ederken herkes aynı fikirde birleşir. Ancak Muâviye ses çıkarmaz. Ebû Bekr ona konuşmasını söyler, o da konuşur, fakat onların istişarelerine ve yapmak istediklerine muhalefet eder. Ömer buna çok kızar ve ona der ki; 'Bizden biri olmaya razı olmaz mısın? Bizden hiç kimse yok ki, Resûlullah cihetinden bir, iki veya üç fazileti olmasın. Halbuki senin bir tek faziletini bile bilmiyoruz. Meşveretimize ve yapmak istediğimize karşı çıkıyorsun. Bizden biri olmaya razı olmaz mısın?' Muâviye; 'Evet, ey Ebû Hafs kızma. Sizden birinin Nebî'den yana bir, iki veya üç fazileti varsa, benim için yirmi fazilet var.' Ömer; 'Senin mi ey Muâviye?' diye sorunca Muâviye, 'Evet ey Ebû Hafs' dedi. Sonra Ashâb-ı Resûlu başına topladı ve onlardan hoşnut olduğunu belirtti. Onlar dediler ki; 'Ey Ebû Abdîrrahmân, seni tebrik ederiz, hele bize faziletlerinden bahset. Eğer dediğin doğruysa seni tasdik eder ve senin görüşün ve meşveretini kabul ederiz.' Muâviye onlara dedi ki; 'Birincisine gelince ben bir gün Resûlullah'ın redîfi idim. Bana dedi ki; 'Senden bana yakın olan nedir?' Dedim ki; 'Göğsüm ve karnım.' Buyurdular ki; 'Ey Allahım onu ilim ve hilimle doldur...'³² Bunun üzerine hepsi ona yöneldi ve dediler ki; 'Bize bir çare bul.' O da onlara bir çözüm önerdi, onlar da onun sözü ve meşveretini kabul ettiler. Enes b. Mâlik diyor ki; 'Ebû Bekr,

27) Muslim, *İmân*, 30.

28) Başaran, Selman, "Fazl b. Abbas b. Abdulmuttalib", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 272.

29) İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Beyrut 1966, III, 477; İbn Mende, s. 88.

30) Heysemî, Nureddîn Alf b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1412, IX, 606; İbn Mende, s. 54.

31) İbn Mende, s. 50.

32) Muslim'in tahrir ettiği bir rivayette (Birr ve Sıla, 96), Hz. Peygamber İbn Abbâs'a, Muâviye'yi çağırmasını istemiş, o da iki defa gidip gelip Muâviye'nin yemek yediğini söyleyince Hz. Peygamber'in; 'Allah onun karnını doyurmasın' demesi, yukarıdaki dua ile tezat teşkil ediyor gibi görünse de bu, Arapların adeti üzere niyetsiz söylenmiş bir söz olarak yorumlanmıştır (Nevevî, XVI, 157; Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Muslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1978, X, 560). Hz. Peygamber'in mezkûr duasının bereketiyle olacak ki, Muâviye hilmi ile darb-ı mesel haline gelmiş olup, bu konuda İbn Ebi'd-Dunya ve Ebû Bekr b. Ebî Asım eser telif etmişlerdir (es-Suyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, Nşr., Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Matbaatu's-Saâde, Mısır 1952/1371, s. 172).

Ömer, Osman ve Ali bir görüş veya bir işe karar vermezlerdi ancak Muâviye'nin meşveretine göre hareket ederlerdi.”³³

Bunların dışında bir çok rivayette, falanca 'Resûlullah'ın redîfi idi' ifadelerine rastlamak mümkündür³⁴. Teysîru'l-Vusûl müellifi İbnu'd-Deyba', da konuya ehemmiyet verdiği için olacak ki, eserinde 'Binme ve Terkiye Alma' (er-Rukûb ve'l-İrtidâf) ismiyle müstakil bir bâb açarak burada toplam beş rivâyete yer vermiştir³⁵.

Yukarıdaki rivayetlerden "Ridfu'n-Nebî" vasıflandırmasının, sahâbe için daha sonraki yıllarda ayrıcalıklı bir vasıf sayılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakış açısının, söz konusu sahâbînin bizzat kendisi tarafından ifade edildiği gibi, başkaları tarafından da dillendirilmekte olduğu görülmektedir.

3. Hz. Peygamber'in Redîfleri ile Diyalogları

Yukarıda da işaret edildiği üzere Hz. Peygamber, terkisine aldığı arkadaşları ile yakın diyaloglar içine girmiş ve onlara, zaman zaman önemli şeyler söylemiştir. Muaz b. Cebel anlatıyor; "Ufeyr denilen eşek üzerinde Resûlullah'ın ridfi idim. Bana dediler ki, 'Ey Muaz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı; kulların da Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?' Ben dedim ki, 'Allah ve Resûlu daha iyi bilir.' Buyurdular ki, 'Şüphesiz Allah'ın kulları üzerindeki hakkı O'na kulluk etmeleri ve hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı ise kendisine ortak koşmayana azab etmemesidir.' Dedim ki, 'Ey Allah'ın Resûlu bunu insanlara müjdeleyeyim mi?' Buyurdular ki, 'Hayır onlara müjdeleme, buna güvenirlir.'³⁶

Ebu'd-Derdâ naklediyor; "Resûlullah (s.a.s.)'ın redîfi idim. Buyurdular ki, 'Ey Ebu'd-Derdâ! Her kim ihlaslı bir şekilde Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik ederse, ona cennet vâcib olur.' Dedim ki, 'Zina yapsa, hırsızlık etse de mi?' Buyurdular ki, 'Zina yapsa ve hırsızlık yapsa bile, Ebu'd-Derdâ'ya inat...'"³⁷

Ebü Umâme el-Bâhilî anlatıyor; "Hz. Peygamber'in redîfiydim. Bana şunları söyledi:

-Şüphesiz ki Allah, her hak sahibine hakkını verdi,

-Vâris için vasiyet yoktur,

-Çocuk döşeğe aittir,

-Zina yapana taş (recm) vardır ve onların hesapları Allah Azze ve Celle'ye kalmıştır."³⁸

33) İbn Mende, s. 36-37.

34) Meselâ bkz., Ahmed b. Hanbel, I, 212 (II, 405), 214 (II, 416) (Fazl b. Abbâs hakkında.); III, 287 (XI, 341) (Ebû Bekr hk.); et-Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, el-Mu'cemu'l-Kebîr, Nşr., Hamdî b. Abdilmecîd, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1983/1404, I, 178 (Usâme b. Zeyd hk.); XVIII, 272, 277, 278, 294, 297 (Fazl b. Abbâs hk.); XX, 47 (Muaz b. Cebel hk.).

35) Bkz., İbnu'd-Deyba', Abdurrahmân b. Alî ez-Zebîdî, Teysîru'l-Vusûl ilâ Câmî'i'l-Usûl min Hadîsi'r-Resûl, Muessesetu'l-Halebî, Kahire 1968/1388, III, 44; Canan, Küttüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yay., Ankara 1990, X, 205.

36) Muslim, İmân, 30; el-Buhârî, Cihad, 46 (Hz. Peygamber aynı sözleri, bir başka seferinde redîfi olan Ebû Hureyre'ye de söyler. Bkz., Ahmed b. Hanbel, II, 525 (IX, 569); Heysemî, X, 98-99; İbn Mende, s. 84-85.

37) Ahmed b. Hanbel, VI, 442 (XVIII, 566); Heysemî, I, 160.

38) Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 6; İbn Mâce, Vasâyâ, 6 (bu rivayetlerde, yalnız hadisin ilk iki cümlesi mevcuttur); et-Tirmizî, Vasâyâ, 5 (buradaki hadis daha uzun bir metne sahiptir).

Rediflerin ifadelerinden anlaşıldığına göre bazen Hz. Peygamber, başkalarına söylemedikleri şeyleri onarla söylemekte; onları kendisine sırdaş yapmaktadır. Abdullah b. Cafer diyor ki; "Resûlullah (s.a.s.) bir gün beni terkisine aldı ve bir hadisi sır olarak verdi ki, onu hiç kimseye söylemem."³⁹ Câbir b. Abdillâh da bir rivayetinde şöyle demektedir: "Resûlullah (s.a.s.) beni terkisine aldı. Ağzımı sırtındaki Nübüvvet mührüne koydum. Bana misk kokusu vermeye başladı. O gece O'ndan yetmiş hadis ezberledim. Benimle beraber hiç kimse onları işitmedi."⁴⁰

Vahşî anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.), Muâviye'yi terkisine aldı. Ona, 'Senden bana yakın olan nedir?' diye sordu. Muâviye, 'Karnımdır' dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.), 'Allahım onu ilim ile doldur' diye dua etti."⁴¹

er-Şerîd b. Suveyd rivayet ediyor: "Bir gün Resûlullah (s.a.s.)'ın terkisine bindim. 'Hatırında Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın şirinden bir şey var mı?' diye sordu. 'Evet' dedim. 'Hih!' buyurdu. Ben de kendisine bir beyt okudum. Yine (daha anlat anlamında)⁴² 'Hih!' dedi. Sonra bir beyt daha okudum. O yine 'Hih!' buyurdu. Tâ ki kendisine bu şekilde yüz beyt okudum."⁴³

Bu rivayetler değerlendirildiğinde Hz. Peygamber, redifleri ile fizikî yakınlığın yanında daha samimi bir halet-i ruhiye sergilemiş ve onlarla özel sohbetler yapmıştır. Doğal olarak bu durum daha sonra bu insanlar için bir övünç kaynağı olmuş ve her fırsatta O'na olan yakınlıkları ve diyalogları ile tefahür etmişlerdir.

4. Resûlullah'a Redif Olanlar ve Vasıfları

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb İbn Mende (ö. 511/1117), Hz. Peygamber'in rediflerini tesbit ederek müstakil bir eserde bir araya getirmiştir. *Kitâbun fîhi Ma'rifetu Esâmî Erdâfi'n-Nebi*⁴⁴ adını verdiği eserinde, Hz. Ebû Bekr, Hz. Osman ve Hz. Ali'den başlayarak, Hz. Peygamber'in redifi olan sahâbenin isimleri ve redif oldukları ile ilgili rivayet örneklerine yer vermiştir. Burada tesbit edilen toplam otuzdört sahâbî şunlardır:

Ebû Bekr (ö. 13/634), Osman b. Affân (ö. 35/655), Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/660), Hasan (ö. 50/670) veya Huseyin (ö. 61/680), Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687), Abdullah b. Ca'fer (ö. 80/699), Fazl b. Abbâs (ö. 13/634), Muâviye b. Sahr (ö. 60/679), Muaz b. Cebel (ö. 18/639), Ebû Zer el-Ğifârî (ö. 32/653), Zeyd b. Hârise (ö. 8/629), Usâme b. Zeyd (ö. 54/673), Sâbit b. ed-Dahhâk (ö. 64/683), eş-Şerîd b. Suveyd (ö. ?), Seleme b. Amr el-Ekva' (ö. 74/693), Zeyd b. Sehl b. Esved (ö. 34/654), Suheyl b. Beydâ (ö. 9/630), Ali b. Ebi'l-Âs (ö. ?), Abdullah b. ez-Zubeyr (ö. 73/692), Abdulmuttalib oğullarından bir çocuk, Usâme b. Umeyr (ö. ?), Ebu'l-Muleyh (ö. ?), Safiyye b. Huyey (ö. 50/670), Ashâ-

39) Muslim, Fezâilu's-Sahâbe, 68; Hayz, 79; ed-Dârimî, Tahâra, 72; Ahmed b. Hanbel, I, 204 (II, 363); el-Beyhâkî, Ahmed b. el-Huseyn b. Ali b. Musa, *Sunenu'l-Beyhâkî'l-Kubrâ*, Nşr., Muhammed Abdulkadir Atâ, Mekke 1994/1414, I, 94.

40) İbn Mende, s. 75 (rivayet hadis kaynaklarında bulunamadı).

41) el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, Nşr., es-Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l-Fikr, tsz., VIII/180; İbn Mende, s. 34, 35, 36; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, LXII, 403 (İbn Asâkir, hadisin senedinin tartışmalı olduğunu söylemektedir).

42) Davudoğlu, X, 6.

43) Muslim, *Şiir*, 1; İbn Mâce, *Edeb*, 41.

44) Eser, Yahyâ Muhtâr Gazzâvî neşriyle Beyrut'ta 1990/1410 yılında yayımlanmıştır.

bu'n-Nebî'den bir adam, Câbir b. Abdillâh (ö. 74/693), Ubeydullah b. Abbâs (ö. 87/705), Sudey b. Aclân Ebû Umâme el-Bâhilî (ö. 86/705), Uveymir b. Mâlik Ebu'd-Derdâ (ö. 32/652), Âmine b. es-Salt (ö. ?), Ebû İyâs (ö.), Ebû Hureyre (ö. 59/678), Kusem b. el-Abbâs (ö. 57/676), Kays b. Sa'd (ö. 60/679), Havvât b. Cübeyr (ö. 40/660).

Hız. Peygamber'e fizikî yakınlıkları nedeniyle ayrı bir itibara nail olan bu zatların, ileriki hayatları ve rivayetlerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Hız. Ebû Bekr, Hız. Osman ve Hız. Ali gibi şöhetleri müsellemler olan sahâbîleri istisna edilirse, diğere sahâbîlerden de birçoğunun, gerçekten daha sonra haklı bir üne sahip oldukları görülmektedir.

Resûlullah'ın rediflerinden Abdullah b. Abbâs, ilerleyen yıllarda 'Tercümânü'l-Kur'ân'⁴⁵ unvanını elde etmiş ve ilmi ile İslâm bilim ve düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Abdullah b. Ca'fer, ilk doğan müslüman çocuklardan olup, yumuşak hu-yu ve çok cömert oluşuyla ün yapmıştır. Öyle ki, cömertliğinden dolayı ona 'Bahru'l-cûd' (mertlik deryası) lakabı verilmiştir. Rivayete göre İslâm'da ondan daha cömert biri olmamıştır⁴⁶. Fazl b. Abbâs, Hız. Peygamber'in amcası Abbâs'ın büyük oğludur. Mekke ve Huneyn gazvelerine katılmıştır. Veda Haccı'nda Hız. Peygamberin yanında idi⁴⁷. Mu-az b. Cebel, ashâben ileri gelenlerinden olup, helal ve haram bilgisi derin biri âlimdi. Bedir savaşına katılmış olan bu sahâbînin, Hız. Peygamber tarafından Yemen'e vali olarak atandığı malumdur⁴⁸. 'Tek başına ümmet' lakabıyla tanınan Ebû Zer el-Ğifârî'nin medhiyesi Hız. Peygamber'in şu ifadeleri ile dile getirilmiştir: "Ebû Zer'den daha doğru sözlüsünü ne bir yeşillik gölgelendirmiş ne de bir yer taşımıştır." 'Bedriyyûn'dan olan Zeyd b. Hârise Resûlullah (s.a.s.)'ın en çok sevdiği kişilerdendi. Bazı seferlerinde, Medîne'de onu yerine vekil bırakırdı. Mute savaşında şehit olmuştu⁴⁹. Onun oğlu Usâme b. Zeyd de Resûlullah (s.a.s.)'ın sevdiklerindendi. Vefatından kısa bir süre önce onu büyük bir orduya komutan olarak atamıştı ki, bu emir Hız. Ebû Bekr tarafından uygulamaya konulmuştur. Usâme, Hız. Ömer'in katlinden sonra ölünceye dek fitnelerden uzak durmayı başarmıştı⁵⁰. Sâbit b. ed-Dahhâk, eş-Şerîd b. Süveyd ve Seleme b. 'Amr, Rıdvân Biati'na katılan güzide şahsiyetlerdir⁵¹.

Zeyd b. Sehl b. Esved, Akabe Biati'nin nakiblerinden olup Bedir savaşına katılmış büyük sahâbîlerdendir. Rivayet edildiğine göre, Hız. Peygamber'le katıldığı savaşlarda oruç tutmadığı için daha sonra, bayram günleri hariç kırk yıl hiç iftar etmeden oruç tutmuştur⁵². Bedir savaşına katılmış olan Süheyl b. Beydâ, Hız. Peygamber döneminde vefat etmiştir. Cenaze namazını Hız. Peygamber Mescid-i Nebevî'de kıldırılmıştır⁵³. Abdullah b. ez-Zübeyr, Muhacirlerden Medîne'de İslâm'da ilk doğan çocuktur. Hız. Peygamber tarafından

45) el-Askalânî, *Tehzîbu'r-Tehzîb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984/1404, V, 242.

46) Bkz., el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 40 vd.; el-Mizzî, Yusuf b. ez-Zekî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, Nşr., Beşşâr Avvâd Marîf, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1980/1400, XIV, 367.

47) Bkz., el-Askalânî, *el-İsâbe*, V, 375 vd.

48) Bkz., el-Askalânî, *el-İsâbe*, VI, 136 vd.

49) el-Askalânî, *el-İsâbe*, II, 598 vd.

50) el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 49.

51) el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 391; III, 340, 151.

52) el-Askalânî, *el-İsâbe*, II, 607 vd.

53) el-Askalânî, *el-İsâbe*, III, 209.

tahnîk⁵⁴ edilmiştir. Fasîh lisana sahip, şecaatli ve güçlü-kuvvetli bir sahâbîdir. Babasıyla birlikte Yermuk savaşına katılmıştır. Yezîd b. Muâviye'nin ölümünden sonra Mekke'de kendisine halife olmak üzere biat edilmiştir. Abdulmelik b. Mervân zamanında el-Haccâc tarafından öldürülmüştür. 'Afi'fu'l-İslâm', 'Kâriu'l-Kur'ân' lakablarıyla anılmıştır. Babası Hz. Peygamberin havarisi, annesi Sıddîk'ın kızı, ninesi Resûlullah (s.a.s.)'in halası Safiyye, babasının halası ise Hatice b. Huveylid'dir⁵⁵. Câbir b. Abdillâh, Akabe'ye katılmış, 'muksirûn'dan⁵⁶, Mescid-i Nebevî'de ders halkası olan âlim bir sahâbiydi⁵⁷.

Hız. Peygamber'in redîfi olmuş, ancak burada isimlerini vermediğimiz diğer sahâbîlerin de her birinin bir veya birkaç meziyete sahip olduğunu belirtmek gerekir.

B. Hız. Peygamber'in Redîflerinin Hadis Rivayetine Katkıları

Hız. Peygamber'in redîflerinin hadis rivayetine katkılarına değişik açılardan bakılabilir. Burada onların rivayet ettikleri hadis sayıları⁵⁸ ve sadece kendilerinin duyduğu, başka bir ifadeyle sır rivayetleri üzerinde durulacaktır.

1. Rivayet Ettikleri Hadis Sayısı

Abdurrahman İbnu'l-Cevzî'nin, Baki b. Mahled'in *Musned*'ini esas alarak yaptığı tespite göre⁵⁹ bu sahâbîlerden Ebû Hureyre, 5374 (mükerrerler dahil) hadisle en çok hadis rivayet eden sahâbî unavına sahiptir. Diğer taraftan Abdullah b. Abbâs 1660 hadisle *muksirûn*un beşinci sırasında yer alırken, Câbir b. Abdillâh 1540 hadisle onu takip etmiştir. Bunların dışında kalanlar *mukillûndan*⁶⁰ olup Hız. Ali 536, Ebû Zer 281, Ebû Umâme el-Bâhîlî 250, Ebu'd-Derdâ 176, Muâviye b. Sahr 163, Muâz b. Cebel 157, Osman b. Affân 146, Ebû Bekr 142, Usâme b. Zeyd 128, geriye kalan sahâbîler ise 3-97 arasında değişen sayıda hadis rivayet etmişlerdir. Zeyd b. Sehl b. Esved, Ali b. Ebi'l-Âs, Usâme b. Umeyr, Ubeydullah b. Abbâs, Âmine b. es-Salt, Ebû İyâs, Kusam b. Abbâs ve Havvât b. Cübeyr'in isimleri mezkûr listede geçmemektedir. Muhtemelen bu sahâbîler ya hiç hadis rivayet etmemişler, ya da rivayet ettikleri hadisler güvenilir yollardan sahîh hadis kitapları müelliflerine kadar ulaşmamıştır⁶¹.

Erdâfu'n-Nebî'nin, bize ulaşan toplam rivayet sayısı onbin rakamını aşmakta olup, bu sayı, her ne kadar hadislerin toplam sayısı kesin olarak bilinmese de, en hacimli rivayet kitaplarından olan Kenzu'l-Ummâl'daki kırkbin sayısına nisbetle oldukça büyük bir rakamdır. Dolayısıyla çok sayıda rivayetin Hız. Peygamber'in yakınında yer almış değerli şahsiyetlerden gelmiş olması, şüphesiz müslümanlar açısından önem arzedecektir.

54) Hız. Peygamber'in yeni doğan çocukların damaklarını, çiğnediği hurma vs. ile ovmasına tahnîk denilir (bkz., İbn Manzûr, X, 416).

55) Bkz., el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 90 vd.

56) Muksirûn: Binde fazla hadis rivayet etmiş olan sahâbîler (Aydınlı, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, Hadisevi, İstanbul 2006, s. 213).

57) el-Askalânî, *el-İsâbe*, I, 434.

58) Burada kastedilen, adı geçen sahâbîlerin Hız. Peygamber'in redîfi olduğu esnada rivayet ettikleri hadsiler olmayıp, genel olarak rivayet ettikleri hadislerin toplamıdır.

59) Bkz., İbnu'l-Cevzî, Abdurrahman, *Telkîhu Fuhûmi Ehli'l-Eser fi Uyûni't-Târih ve's-Siyer*, Mektebetu'l-Âdâb, Kahire, tsz., s. 362 vd.

60) *Mukillân*: Az hadis rivayet eden, özellikle rivayet ettiği hadisler binden az olan sahâbîler (Aydınlı, *İstihlâhlar*, s. 212).

61) Çakan, İsmail L., *Anahatlarıyla Hadis*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999, s. 60.

2. Sadece Erdâfu'n-Nebî'nin Duyduğu Rivayetler

Burada Câbir b. Abdillâh'ın, Resûlullah (s.a.s.)'in redfîi iken kendisinden yetmiş hadis ezberlediği ve başka kimsenin bunları işitmediği, Abdullâh b. Cafer'in, "*Resûlullah (s.a.s.) bir gün beni terkisine aldı ve bir hadisi sır olarak verdi ki, onu hiç kimseye söylemem*" ifadelerinden hareketle, gerçekten Resûlullah (s.a.s.)'in redifleri ile yaptığı konuşmaların ümmete gizli kalıp kalmadığı ve bu sahâbîlerin mezkûr rivayetlerinde tefer-rüd edip etmedikleri üzerinde durulacaktır. Ancak Câbir b. Abdillâh'ın rivayet ettiği bin-beşyüz küsur hadisin, bu açıdan incelenmesinin makalenin boyutlarını aşacağı açıktır. Bu nedenle Muaz b. Cebel ve Abdullâh b. Cafer'in rivayetlerinden hareketle bir değerlendirme yapılacaktır.

Temel hadis kaynakları müelliflerinden Muslim, Ebû Dâvûd, Dârimî, Ahmed b. Hanbel, İbn Huzeyme, Beyhakî ve Hâkim'in tahrir ettiği Abdullâh b. Cafer hadisi, İbn Mâce, Dârimî ve İbn Huzeyme rivayetlerinde muhtasar olarak verilmiş olup '*bir hadisi sır olarak verdi ki...*' ifadesi yer almamaktadır. Hadisin Muslim'deki metni şu şekildedir: "*Bir gün Resûlullah beni terkisine aldı. Bana sır olarak öyle bir söz söyledi ki ben onu insanlardan hiç kimseye söylemem. Resûlullah'ın def-i hacet için, kendisi ile siperlenmeyi en sevdiği şey ya bir tepecik yahut hurmalık idi.*"⁶² Diğer rivayetlerde de bizi ilgilendiren '*sır verme*' cümlesi aynen yer almıştır. O halde buna bakarak Abdullâh b. Cafer'e, terkisinde iken Resûlullah'ın bir sır verdiği ve bu sırrı da Abdullâh'ın ifşa etmediği anlaşılmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde adı geçen sahâbînin rivayetleri incelendiğinde gerçekten bu sırrı açıklamadığı görülmüştür. Zira burada yer alan rivayetlerinden birinde -ki isnadı sahih bir rivayettir-⁶³ olayı kendisinden dinleyenlerin; "*Sırrı bize açıklaması için onu sıkıştırdığımızda şöyle dedi: 'Allah'a kavuşuncaya dek Resûlullah'ın sırrını ifşa etmem.*"⁶⁴

Muaz b. Cebel hadislerine bakıldığında ise, birçok rivayette Hz. Peygamber'in ona; '*Ya Muaz!*'⁶⁵ diyerek söze başladığı görülmektedir ki, bu da muhtemelen Muaz'la baş başa konuştuklarını göstermektedir. Ancak mezkûr rivayetlerin muhtevası incelendiğinde, hemen hemen aynı içeriğe sahip oldukları görülmektedir. Bunun bir anlamı Muaz'ın aynı olayı farklı zamanlarda farklı lafızlarla aktarmış olabileceğidir. Mesela, yukarıda geçtiği üzere bu rivayetlerin birinde, Muaz b. Cebel diyor ki; "*Ufeyr denilen eşek üzerinde Resûlullah'ın ridfî idim. Bana dediler ki, 'Ey Muaz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı; kulların da Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?' Ben dedim ki, 'Allah ve Resûlu daha iyi bilir.' Buyurdular ki, 'Şüphesiz Allah'ın kulları üzerindeki hakkı O'na kulluk etmeleri ve hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı ise kendisine ortak koşmayana azab etmemesidir.' Dedim ki, 'Ey Allah'ın Resûlu bunu insanlara müjdeleyeyim mi?' Buyurdular ki, 'Hayır onlara müjdeleme, buna güvenirlir.'*"⁶⁶ Bu-

62) Muslim, Hayz, 79.

63) Ahmed b. Hanbel, I, 205 (II, 368-369) (tahkik edenin notu).

64) Ahmed b. Hanbel, ay.

65) Bkz., Ahmed b. Hanbel, V, 227, 230, 238, 240, 242 (XVI, 157, 163, 187, 192, 197).

66) Muslim, *İmân*, 30; el-Buhârî, *Cihad*, 46; Ahmed b. Hanbel, V, 228 (XVI, 159) (Hz. Peygamber aynı sözleri, bir başka seferinde redfîi olan Ebû Hureyre'ye de söyler. Bkz., Ahmed b. Hanbel, II, 525 (IX, 569); Heysemî, X, 98-99; İbn Mende, s. 84-85.

na benzer bir rivayetin sonunda, "Dedim ki Ey Allah'ın Resûlu bunu insanlara müjdeleyeyim mi? Buyurdular ki, 'Bırak amel işlesinler.'"67

Bir başka rivayette Muaz b. Cebel şöyle demektedir: "Resûlullah'ı şöyle derken işittim: 'Her kim şirk koşmadan, beş vakit namazını kılar ve Ramazan orucunu tutar da Allah'a kavuşursa, o mağfired olunur.' Dedim ki; 'Ey Allah'ın Resûlu! Onlara bunu müjdeleyeyim mi?' Buyurdular ki; 'Bırak amel etsinler.'"68 Buna benzer lafızlarla gelen bir rivayete göre Resûlullah (s.a.s.), Muaz'a şöyle der: "Ey Muaz! Her kim Allah'a bir şeyi şirk koşmadan ölürse, cennete girer."69

Bu ve benzeri rivayetlerden70, Hz. Peygamber'in Muaz'la baş başa konuştuğu ve bunları yalnız ona söylediği anlaşılmaktadır. Ancak aşağıdaki rivayetler incelendiğinde Muaz, Abdullah b. Cafer gibi duyduklarını bir sır olarak saklayamamış ve ölmek üzere iken, muhtemelen ilmin gizli kalmasının sakıncalı olacağını düşünerek71 onları insanlara açıklamak zorunda kalmıştır. Bu rivayetlerin birinde Kesîr b. Mürre, Muaz'dan şöyle dediğini naklediyor: "Ölmek üzere iken Muaz bize dedi ki; 'Resûlullah'tan bir şey duymuş ve onu sizden gizlemiştim. Resûlullah'ı şöyle derken işittim: 'Her kimin son sözü lâ ilâhe illallah olursa, ona cennet vacib olur.'"72 Başka bir rivayette buna benzer bir durum söz konusudur. Câbir b. Abdillâh diyor ki; "Ölmek üzere iken Muaz'ın şöyle dediğine şahit oldum: 'Örtünün yakasını açın, Resûlullah'tan duyduğum bir hadisi size söyleyeceğim.' Ve tekrar şöyle dedi: 'Resûlullah'tan işittiğim bir şeyi size anlatacağım, onu size söylememe engel olan tek şey, ona güvenip dayanmanızdı. O'nu şöyle derken işittim: 'Her kim kalbinden ihlasla veya yakinen, lâ ilâhe illallah derse ateşe girmez veya cennete girer.' Tekrar şöyle dedi: 'Cennete girer ve ona ateş dokunmaz.'"73 Hadislerde bunun başka örneklerini de bulmak mümkün olabilir. Mesela Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin, muhtemelen, müslümanlar ona itimat eder de, ibadetlerden gevşerler ve günahlara dalarlar diye korkup gizlediği74 ve vefatı esnasında; "Resûlullah'tan işittiğim bir şey var ki, onu sizden gizlemiştim..."75 diyerek rivayet ettiği şu hadis de bunun bir örneğidir: "Şayet siz günah işlemeseydiniz, Allah günah işleyen bir topluluk yaratırdı, onlar (günah işlemenin ardından) başışlanmalarını talep ederlerdi, Allah da onları affederdi..."76

Muaz hadisinin başka sahâbîler tarafından da rivayet edilip edilmediğinin tesbiti maksadıyla yapılan araştırmada, aynı muhtevada bir hadisin Câbir b. Abdillâh tarafından

67) Ahmed b. Hanbel, V, 228 (XVI, 159).

68) Ahmed b. Hanbel, V, 232 (XVI, 172).

69) Ahmed b. Hanbel, V, 240 (XVI, 191-192).

70) Bkz., Ahmed b. Hanbel, V, 230, 242.

71) Nitekim Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten gelen rivayetin sonundaki, 've ahbera bihâ Muâzun 'inde mevtilî teessümen' ibaresindeki teessümün anlamı, ilmi gizlemekten dolayı günaha düşmektir (el-Buhârî, İlm, 49).

72) Ahmed b. Hanbel, V, 233 (XVI, 174), Tahkik edene göre hadisin senedi sahih olup Ebû Dâvûd rivayet etmiş (Cenâiz, 20), Hâkim sahîh saymış, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

73) Ahmed b. Hanbel, V, 236 (XVI, 182, tahkik eden senedin sahih olduğunu belirtmektedir).

74) Davudoğlu, XI, 94.

75) Müslim, Tevbe, 9; Ahmed b. Hanbel, V, 415; el-Beyhakî, Şuabü'l-İmân, Nşr., Muhammed es-Saîd Beysûnî Zağlûl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1410, V, 409.

76) Hadis hakkında detaylı bilgi için bkz., Yatkin, Nihat, Günahla İlgili Bir Hadisin Tahlili (Tesbit-Tenkid-Anlama), İlahiyât Yay., Ankara 2006.

nakledildiği görülmüştür. Ebû Ya'lâ ve 'Abd b. Humeyd'in Müsned'lerinde yer alan hadisin Ebû Ya'lâ'daki metni şu şekildedir: "Resûlullah buyurdu ki, 'Ya Ömer' insanlara seslen, her kim kalbinden ihlasla Allah'a ibadet etmiş olarak ölürse, Allah onu cennete koyar ve cehennemini haram kılar. Bunun üzerine Ömer dedi ki, 'Ey Allah'ın Resûlu bunu insanlara müjdeleyeyim mi?' Buyurdular ki, 'Hayır, hayır, buna güvenirlen.'"77 Bu rivayetten anlaşılan, Hz. Peygamber'in Muaz'la yaptığı sohbeti başkalarıyla da yapmış, ümmetten herhangi bir şeyi gizleme maksadı gütmemiştir. Nitekim Hz. Peygamber'den teferrüd ettikleri (tek başına rivayet ettikleri) hadislerin olup olmadığının araştırılması maksadıyla Ebû Ya'lâ el-Mavsîfî'nin telif ettiği *el-Mefârid 'an Resûlillah* adlı eser incelendiğinde, adı geçen üç sahâbînin isimlerinin geçmediği görülmüştür78.

Netice itibariyle denilebilir ki, Hz. Peygamber'e fizikî yakınlıkları olan sahâbîler, O'nunla özel sohbetler yapmışlardır. Ancak Abdullah b. Cafer hadisini istisna ederse, bu sohbetler bir sır olarak kalmamış, aynı sohbeti başkalarıyla da yapmış ve sohbetler dini tebliğde takip edilen metoda uygun olarak ümmete nakledilmiştir.

Sonuç

Hz. Peygamber dinin tebliğ edilmesi uğrunda zamanın bütün iletişim imkânlarını kullanmıştır. O günkü şartlarda fertlerle tek tek irtibata geçmeye çalışmanın yanında kalabalıkların bir araya geldiği panayır, bayram, hac ve savaş gibi ictimai hâdiseler de iletişim için güzel fırsatlar sağlıyordu. Hz. Peygamber bunları en güzel şekilde değerlendirmişti79. Şüphesiz bunu yaparken uyguladığı yöntemlerden biri de, 'terkiye almak' olmuştur. Hz. Peygamber, *terkiye alma* sünneti ile zayıflara yardım, beyanât ve talimâtlarının tebliğ edilmesi ve çocukları sevindirme gibi önemli maksatlar gütmüştür. Ayrıca bu uygulama, O'nun, halkı ile iç içe yaşadığı, bugünkü gibi aşılması gereken protokollere ve korumalara ihtiyaç duymadığının80 açık bir kanıtı olduğu gibi, insanlara değer vermesinin bir tezahürüdür.

Kaynaklarda toplam otuzdört sahâbînin, Hz. Peygamber'e redif olduğu belirtilmekte olup, O'na fizikî yakınlıklarıyla ayrıcalık elde eden bu şahsiyetler, 'Resûlullah'ın Redîfi' lakabı ile anılmış olmakla birlikte, daha sonraki yıllarda başka meziyetleriyle de ün yapmışlardır. En çok hadis rivayet edenlerin başında Hz. Ebû Hureyre ve Hz. Câbir b. Abdillâh olmak üzere, bu sahâbîlerin hadis rivayetlerine olan katkıları ve Hz. Peygamber'le yaptıkları özel sohbetlerin ümmete aktarılmasındaki rolleri de dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

77) Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali, *Musnedu Ebû Ya'lâ*, Nşr., Hüseyin Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimaşk 1984/1404, III, 352; 'Abd b. Humeyd, İbn Nasr Ebû Muhammed, *el-Muntehab min Musnedi 'Abd b. Humeyd*, Nşr., Subhî el-Bedrî es-Sâmerâî-Mahmûd Muhammed Halîl, Mektebetu's-Sünne, Kahire 1988/1408, I, 317.

78) Bkz., Ebû Ya'lâ, *el-Mefârid 'an Resûlillah*, Nşr., Abdullah b. Yûsuf el-Cudey', Dâru'l-Aksâ, Kuveyt 1405.

79) Aydınlı, *Abdullah, Hadis Tarihi*, (Basılmamış Ders Notları), s. 1.

80) Canan, *Hadis Usûlü ve Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 13.